

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE'DE
NAZİ PROPAGANDASI
(EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ RAPORLARINA GÖRE)**

Yasemin DOĞANER

Özet: Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye’de yapılan Nazi propagandası, Emniyet Genel Müdürlüğü raporları aracılığıyla incelenecektir. Türkiye’nin savaş dışında kalmayı tercih ettiği bu dönemde iktisadi ve siyasi ilişkileri nedeniyle kimi zaman mihver kimi zaman da müttefik devletlerin tesiri altına girdiği bilinmektedir. Bu tesire bağlı olarak kamuoyunda Almanya’ya karşı tavrın yumuşadığına veya sertleştiğine tanık olunur. Anılan dönemde Türkiye’de çeşitli nedenlerle bulunan farklı seviyelerdeki Nazi sempatanlarının Nazi propagandası yaptıkları ve bu durumun Emniyet Genel Müdürlüğü’nce titizlikle takip edildiği anlaşılmaktadır. Raporlar aracılığıyla Türkiye’nin bu konudaki tavrının yanı sıra durumun Türk dış politikasında yarattığı etkiler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Almanya, Emniyet raporları, Nazi propagandası, İkinci Dünya Savaşı, İnönü dönemi.

**The Nazi Propaganda in Turkey During the Second World War Years
(Through the Reports of the Turkish Police Department)**

Abstract: The main purpose of this paper is to study the Nazi propaganda in Turkey through the reports of the Turkish Police Department. It is known that Turkey, though its wish to stay out of the World War II, got under the influence of both the Allies and the Axis Powers for economic and political reasons. According to the conjuncture, the approach towards Germany had been severe or moderate in the public opinion. It is targeted to study the effects of the propaganda of the Nazi sympathizers to the Turkish Foreign Policy through the reports of the Turkish PD.

Key words: Deutschland, Police Department Reports, Nazism, Second World War, Period of İnönü.

İki savaş arası dönemde Türk-Alman ilişkilerinde özellikle de 1933 yılında Hitler’in iktidara gelmesi sonrasında Nazi propagandasının önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Yılmaz, 2007, s. 694). İkinci Dünya Savaşı yılları ise Türkiye için henüz Birinci Dünya Savaşı’nın hatıralarının silinmediği ve tarafsızlık konusunda azami gayretin gösterildiği bir zaman dilimidir (Deringil, 1994). Armaoğlu’na göre

Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşındaki durumu stratejik konumu nedeniyle müttefikler ve mihverin O’nu kendi yanında savaşa sokabilmek için harcadıkları çabaların ve Türkiye üzerinde yaptıkları baskıların hikâyesinden başka bir şey değildir (Armaoğlu, 1994, s. 407).

Bu tarafsızlığı kendi lehine değiştirmek isteyen savaşın tarafları için Türkiye, istihbarat ve propaganda savaşının yaşandığı bir arena olmaktan kaçamaz. İstanbul, savaş boyunca irili ufaklı yirmiyeye yakın istihbarat biriminin konuşlandığı bir şehir haline gelmiştir (Seydi, 2006, s. 3).

Türkiye'yi kendilerine karargâh edinen özellikle Alman ve İngiliz istihbarat kuruluşları birbirleri hakkında sürekli bilgi toplamışlardır. Almanların Nazi propagandasına karşılık endişeye düşen İngilizler, Nazi tehlikesini dile getirerek Türkiye'nin Almanya tarafından işgal edilme tehlikesi olduğunu söyleyerek Türkiye'yi yanlarına çekmeye çalışırlar. Bu endişe İngiliz kamuoyuna da yansımıştır (Yılmaz, 2002, s. 168). İngiliz propagandasının bir nevi Alman propagandasını etkisiz hale getirmek için karşı propaganda olarak ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu propaganda savaşı Türk kamuoyunu etkilemek için gazete ve radyo yayınları yapmaktan, fısıltı gazetesi ve broşür dağıtımı gibi çeşitli faaliyetlere kadar uzanır (Kılıç, 2010, s. 270 vd.). İngilizlerin Special Operation Executive (SOE), Almanların Deutsche Nachrichten Büro (DNB) adlı kuruluşlarının resmi propaganda faaliyetlerinden başka, Türkiye'de yaşayan Almanlar tarafından yapılan Nazi propagandası, Türk Hükümetince Emniyet Genel Müdürlüğü istihbarat birimleri tarafından takip edilmiş, tutulan raporlarla Türkiye'de Nazi propagandası yapan ve yapma olasılığı olanlar izlenmiştir. Savaşın patlak verdiği 1939'dan sona erdiği 1945 yılına kadar olan bu süreç, Başbakanlık Devlet Arşivlerinden elde edilen belgeler aracılığıyla bu yazıda değerlendirilmeye çalışılacaktır¹.

Türkiye'deki Alman Nazi teşkilatının faaliyetleri Türk makamlarınca özetle şu şekilde değerlendirilmektedir. Alman Nazilerinin Viyana'da bulunan merkezi İstanbul'a nakledilerek beş gruba ayrılmıştır. Birinci grup bütün Nazilerin vaziyetlerini tetkik ve kontrol edecek, ikinci grup Türkiye'nin neresinde olursa olsun nasyonal sosyalizm siyasetini aşılacak ve Türk-İngiliz dostluğunu sarsmak için Türk kamuoyunda anlaşma aleyhinde bir cereyan oluşturacaktır. Üçüncü grup Avusturya'nın ilhaki sonrası Almanlar aleyhinde olan Avusturyalıları ikna ederek lehte faaliyetlere katılmalarını sağlayacaktır. Bu grup daha sonra anılacak olan Tötonya Kulübünde kurulmuştur. Dördüncü grup Alman Nazi Gençlik Teşkilatını idare ederek gençler arasında mali, siyasi ve kültürel açıdan nasyonal sosyalist hislerin aşılmasını ve kontrolünü sağlayacaktır. Beşinci grup ise basın yayın faaliyetlerini takip ederek gazete, dergi ve broşürlerin gereken propagandayı yapmasını sağlayacaktır. Bu propaganda faaliyetlerinin anılan dönem içinde neler olduğuna bakılabilir.

22 Nisan 1939'da Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüer'e hitaben kaleme alınan raporda Alman Propaganda Nazırı Göbels'in Türkiye ziyaretinin

¹ Raporlarda geçen yabancı kelimelere makalede aynen yazıldığı şekli ile yer verilmiş olup düzeltme yapılmamıştır.

amaçlanan hedefe ulaşamamasının Türkiye’deki Nazi sorumlusu Kresten Meves ve Ankara istihbarat sorumlusu Şimit Dumont’u güç durumda bıraktığı ve eleştirilere neden olduğu, bu bağlamda 16 Nisan’da İstanbul Alman başkonsolosunun başkanlığında yapılan bir toplantıda, Türk-Alman dostluğunu temin için hazırlanan soruların seçilen önemli kişilere sorulduğu, bunun yanında Von Pape’nin Türkiye’ye yeni elçi olarak görevlendirilmesinin amaçlananın gerçekleşmesine yardımcı olacağı vurgulanır. Raporun devamında Hitler’in 50. Yıldönümü nedeniyle Beyoğlu Tötonya Kulübünde 20 Nisan’da yapılan toplantıya tüm Alman kolonisi ve İtalyan sefaret mensuplarının katıldığı, Hitler marşı söylendikten sonra Kresten Meves’in Hitler’i öven konuşmasında Almanya’da işsizliğin ortadan kaldırıldığını, hariçte Almanya’nın nüfuz ve itibarının arttığını söylediği belirtilir. Yapılan resmigeçit ve Deutschland Überals İndervelt marşının söylenmesiyle törene son verilir (B.C.A, 33.170.1, ss. 155-156). Bu toplantıların genellikle aynı içerikte olduğu ve savaşan Almanya için dışarıdaki Almanların ilgisini canlı tutmaya çalıştığı görülür.

Ankara Emniyeti’nden Dâhiliye Vekâletine yazılan bir yazıda kendilerine İstanbul Emniyeti’nden verilen bir bilgide Almanya’dan Ankara’ya Alman polislerinin gönderildiği söylenmekle birlikte bunun doğrulanmadığı, ancak Nazi teşkilatına mensup bazı Almanların bulunduğu ifade edilir. Bunlardan Ankara bürosu şefi olduğu anlaşılan Viktor Frederik’in evinde ve sefarethanede hafta sonları toplantılar düzenlediği, bu toplantılara Ankara’da çeşitli mevkilerde bulunan Almanların katılarak Arbeits Front adlı cemiyeti kurdukları, cemiyetin amacının Nazi teşkilatına mensup maddi yardıma ihtiyacı olan Almanlara yardım etmek gibi görünmekle birlikte asıl hedefin teşkilata taraftar kazandırmak ve aleyhtar olanları ise memleketlerine geri göndermek olduğu belirtilir. Yine Nazi Teşkilatının İstanbul’daki faaliyetlerine karşın Alman Yahudileri tarafından karşı bir teşkilat kurularak başına Dişçi Sami Günzberg’in getirildiği 12 Nisan tarihli yazışmada dile getirilir (B.C.A, 33.166.01, s. 169).

Almanya’daki Nazi Partisi mensuplarından Bavyeralı Volpeln’in 21 Nisan 1939’da Bandırma yoluyla İzmir’den İstanbul’a geldiği, Tokathıyan Otelde kalan Volpeln’in Tötonya Kulübünde İstanbul Alman Başkonsolosunun da içinde bulunduğu 150 kişilik bir gruba konferans verdiği ve Hitler’in iktidarı ile Almanların siyasi, iktisadi özgürlüklere kavuştukları ve (Avusturya’yı kastederek) yakın bir zamanda yedi buçuk milyonluk bir kitlenin kan dökülmeden Alman tabiiyetine girdiği, Almanya’nın Fransa, İngiltere ve Rusya’dan daha kuvvetli olduğu, Hitler’in büyük Frederik’ten ve Bismark’tan daha yüksek bir şahsiyet olduğu, Almanya’dan Yahudilerin atıldığı, dolayısıyla burada bulunan Alman kolonisinin de Yahudilerden alışveriş etmemesi gerektiği vurgulanır (B.C.A, 33.170.01, ss. 10-11).

23 Mayıs tarihli bir başka raporda Türkiye’de bulunan Alman uyruklu kişilerden Yahudi olanlara verilecek kimlikte isimlerine Yahudiliklerini belirtmek için erkeklere İzrail veya Yakob, kadınlara Sara veya Rebeka kelimeleri eklenmesinin Almanya tarafından emredildiği, bunu öğrenen Yahudilerin toplu olarak Türk vatandaşlığına kabulleri için Ankara’ya müracaat edeceklerinin haber alındığı belirtilir (B.C.A, 33.170.01). İstihbarat raporlarına dayalı olarak yapılan yazışmalarda bazen bu türden ilginç yorum ve değerlendirmelere rastlanabilmektedir. Duyuma dayalı olarak verilen bu tarz bilgilerin önemli bir kısmının doğru olmadığı bu tarz uygulamaların hayata geçirilmeyişinden anlaşılmaktadır. 30 Mayıs’ta yazılan bir başka raporda da Alman okullarında okuyan Yahudi çocukları uzaklaştırmak için ücretlerin bir misli artırıldığı, parayı ödeyenlerinse ayrı sınıflarda okutuldukları, parasız okuyanlara artık yol verileceği, İngilizlerle yapılan anlaşma nedeniyle Nazi teşkilatı reisi Kresten Meves’in Türkiye’de Alman propagandasının durdurulmasını istediği, yine anılan şahsın İstanbul’daki Alman müessese yetkililerini toplayarak Türkiye’ye gelecek Almanlara iş verilmesi gerektiğini söylediği yazılıdır. Diğer yandan Tan gazetesinin İstanbul’da Almanca olarak yayınlanan Türkışpost gazetesini Alman propagandası yapmakla itham ettiği, Alman Schafer’in cevap verme isteğini gazete müdürünün engellediği, Almanlara Yahudi mağazalarından alışveriş etmemeleri için gizlice tebligat yapıldığı, Alman fabrikalarında çalışan Yahudilerin işlerine son verilerek yerlerine saf Alman kanından olanların getirildiği belirtilir (B.C.A, 33.170.01, ss. 36-37).

7 Haziran 1939 tarihli bir başka yazıda Maden Tetkik Arama Enstitüsünde görevli Dr. Herman Foyer’in Türk-İngiliz anlaşmasını tenkit ederek, Türklerin bu işte aceleci davrandıklarını ve Almanların Türklere düşman değil dost bir millet olduklarını söylediği ve benzeri propagandayı her yerde yapmasının muhtemel olduğu belirtilir (B.C.A, 33.166.01, s. 50). 4 Temmuz’da İzmir Alman Nazi teşkilatı mensuplarının yaptığı toplantıda buradaki tenis kulübüne devam edilmemesi, Kordon’daki Fransız Şove’nin işyerinden gazete, kitap veya mecmua alınmaması ve Yahudilerden hiçbir şekilde alışveriş edilmemesi kararlaştırılır (B.C.A, 33.170.1, s.1).

Özellikle İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde şüpheli görülen kişiler hakkında istihbarat raporları düzenlenerek yetkili makamlar bu konuda uyarılır. Örneğin İzmir’de Alman tebaasından Güzen Unç’un, İstanbul Beyoğlu’nda Kalis kütüphanesini işleten Erih Kalis’in Nazi teşkilatı mensubu oldukları, İstanbul’daki Almanların Kalis’in dükkânı üzerinden birbirlerinden haber aldıkları belirtilir. 3 Temmuz 1939 tarihli bir başka raporda Alman Nazi Partisi mensuplarının İzmir’deki faaliyetlerinin arttığı, teşkilat mensuplarının konsoloslukta yaptıkları toplantıda İzmir’deki Fransız uyruklu Şove adlı şahsın

işyerinden alışveriş edilmemesine dair karar aldıkları yazılır (B.C.A, 33.170.01, s. 2).

Raporların pek çoğundan Alman konsolosluğunun izlenmesi sonucu bazı bilgilere ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Yine bir raporda burada yapılan toplantı esnasında Von Papen’in sözlerine değinilir. Öncelikle gizli Alman teşkilatının zayıf noktalarından söz edilerek, Türkiye’ye geç gönderilmesinde kabahatin kendi hükümetinde olduğu, İngilizlerle yapılan anlaşma sonucu Almanlar için elzem olan malzemelerin İngiltere’ye verilmesinin Almanlar için darbe olduğu ancak Türkiye ile işler yoluna girdiğinde iktisadi konularda anlaşmaya varılacağı, Hatay sorunu çözüldükten sonra Almanya-Türkiye arasında iktisadi ilişkilerin başlayacağı vurgulanır. Diğer yandan Musevilerce Türkiye’deki yabancıların sınır dışı edileceği söylentisinin yayıldığı, Almanya’dan dönen bir Türk gencinin Almanya’daki durumun kötüleştiğine dair sözler söylediği nakledilir. Aynı günlerde yazılan bir başka raporda Alman Sefarethanesinde sergilenen yayınlardan çoğunun propaganda içerdiği ve parasız olarak Ankara’daki Akba kitapevine verilen eserlerin bu amaçla çok ucuza satıldığı ifade edilir. 24 Haziran 1939 tarihli bir diğer rapor Almanların Ermeniler arasında Türkiye aleyhine faaliyet yürüttüklerinden ve Taşnak ileri gelenleri ile anlaşmaya çalıştıklarından bahseder (B.C.A, 33.170.01, s. 12).

Aynı günlerde Nazi propagandası yapan kitap ve broşürlerin yanı sıra şahıslar, gazeteler ve dergiler aracılığıyla en çok propagandanın yapıldığı ifade edilen bir raporda ilginç bilgiler yer alır. Buna göre Almanya’da eğitim gören öğrenciler ve subaylar Nazi usulleri ve ideolojisinden sınava tabi tutulmaktadır. Buradaki öğrencilerin bir kısmı Nazi teşkilatına mensup olup, döndükten sonra aldıkları tesirleri beraberinde getirirler. Diğer yandan üniversitedeki doçentler arasında Nazi eğilimi kişisel nedenlerle artmaktadır. Öyle ki, Almanya’dan gelen Yahudi profesörlerin onların yerini işgal etmeleri, Almanlar tarafından ikna edilmelerini kolaylaştırmaktadır. Azerbaycan Müsavat Partisi mensubu olup, Azerbaycan Yurt Bilgisi mecmuasını çıkaranlar, Nazi telakkileri ile Turan mefkûresi arasında bağ kuracak fikir malzemesini sağlayacak vaziyettedirler. *Cumhuriyet*, *Son Telgraf* ve *Son Posta* gazetelerinde çıkan bazı makalelerde Nazi görüşleri yer almaktadır. Bu nedenle anılan kişi ve yayınlara dikkat edilmelidir. Bunların dışında İstanbul’da Türk yazarlarca yazılıp basılan kitapların da listesi verilerek dikkat edilmesi istenir².

² Bu kitapların künyeleri şu şekildedir: Cihad Hikmet, Hitler, 1933; Sabri Gogol, Bir Nara, 1936; Adsız, Nazım Hikmet Yoldaşı, 1936; Adsız Yoldaş, Bir Bayrak Altında, 1935; Cevad Rifat, Suzi Liberman, 1934; Cevad Rifat, İğneli Fıçı, 1937; Zahir Sıdkı, Namık Kemal, 1936; Naki Şeyh Fermanlı, Biz ve Onlar, 1934; Resulzade Mehmet Emin, Rusya’da Siyasi Vaziyet, 1934; Resulzade Mehmet Emin, İhtilalcı Sosyalizmin İflası, 1934; Ziyaeddin Fahri, Dört Senelik Alman Programı Hakkında, 1937; Fethi

İzmir'den yazılan bir raporda ise konsoloslukta yapılan toplantıya 3'ü kadın olmak üzere 26 kişinin katıldığı, banka müdürü, öğretmen ve tüccardan kişilerin bulunduğu toplantının mutlak kongre toplantısı olduğunun anlaşıldığı belirtilirken, İstanbul'dan gelen raporda İstanbul Alman konsolosu Tapke'nin daha önce Nazi Şefi olarak görev yaptığı sırada emirleri dinlemeyen beş Almanı öldürttüğü, Nazi Partisinin kötülükleri hakkında yazılan bir kitapta kötülük yapan 500 kişi arasında isminin geçtiği belirtilir. Devamında Adliye Vekili Fethi Okyar'ın İngiliz-Türk anlaşması hakkında verdiği beyanatın Almanlarca hiddet ve asabiyetle karşılandığı, konuşmanın etkilerini Almanya'ya bildirmek için faaliyete geçtikleri söylenir. İstanbul'daki Alman gençlerinin dahili ve askeri eğitimleri Tötonya Kulübü ile Konsoloslukta yapılırken, Türkiye'deki Almanların kışkırtılmadığını ifade etmek için faaliyetlere bir haftalığına ara verildiği, buna karşın anılan salonlarda eğlenceler ve Türklerin çok olduğu yerlerde gezintiler yapılması gerektiği vurgulanır (B.C.A, 33.170.01, ss. 36-37).

Nazi propagandası yalnız Türkiye üzerinde olmayıp Suriye, Irak, Mısır ve Arabistan'ı da içine alan geniş bir coğrafyada yapılmakta ve buralarda Türk-İngiliz dostluğunu sarsacak mahiyette haberler çıkarılmaktadır. Almanya, Berlin'deki Kafkas Milli teşekküllerini harekete geçirerek bazı mensuplarını Türkiye'ye yolladığından, memlekete giriş yapan Tatar, Çerkez ve Azerilere dikkat edilmesi gerektiği yazışmalarda yer alır.

7 Haziran 1939 tarihli bir diğer raporda Von Papen'in Ankara'da görevlendirilmesinin ardından Paris'te *Aux Ecoutes* mecmuasında yayınlanan uzunca bir makalede özetle; Türklerden övgüyle söz edildiği, Papen'den önce Türkiye'ye Türkçe ve Rumcaya vakıf ajanların gönderildiği, bunların Alman sefarethanesinde resmi veya gayri resmi görevle 80 kişi kadar oldukları, kahvelere, arkadaş evlerine ve çeşitli muhitlere dağılarak yanlış haberler yaydıkları, görevlerinin basit bir propagandadan ibaret olmayıp, tünel, Galata köprüsü, vapur iskelesi ve Haydarpaşa istasyonunu havaya uçurmak veya Türk idarecilerine karşı suikast düzenleyecekleri, aslında Atatürk'ün son senelerinde Türkiye'de Alman nüfuzunun azaldığı, profesörlerin tamamının Alman olmadığı, Eylül 1938'de yapılan 150 milyonluk iktisadi kredi anlaşmasının mevcut gerginliği azalttığı, Almanya ile kurulan iktisadi ilişkilerin Türkiye'yi tesir altına aldığı, Papen'in Türk-İngiliz müzakerelerini akim bırakmak için propagandaya sarf etmek üzere iki milyon markın yeterli olacağını söylediği ancak görüşmenin yapıldığı o günlerde altı hafta içinde dört buçuk milyon mark dağıtıldığı, bu harcamaların muhteşem resmî kabullere, kıymetli hediyelere ve Türk gazetelerine abonelik için harcanmış olup sonuç alınmadığı belirtiliyordu. Bundan başka Alman hükümetinin Türkiye'deki başarısızlığı sonrası Alman-

İtalyan propagandasını Afganistan ve İran üzerine yoğunlaştıracağına gizli servis ajanlarının Londra’ya bildirildiği vurgulanır. Mecmuada Fransız-Rus-İngiliz anlaşmasının elzem olduğu söylenerek, Ruslarla birlik olmaktan elde edilecekler yerine Moskova’nın mihver ile birlikte olması ile kaybedeceklerine dikkat çekilmekteydi ve Rusya’nın tarafsız kalamayacağı belirtiliyordu.

Diğer yandan Türkiye’nin Londra elçisi Lord Halifaks’ı ziyaret ederek İngiliz-Rus görüşmelerinin çok yavaş ilerlediğini ve Moskova ile Almanya anlaşırca Türk-İngiliz anlaşmasının tatbik imkanının olmayacağı zira Almanya’nın Karadeniz üzerinden Yakın Doğu’ya hakim olacağı, bu durumda Türkiye’nin siyasetini değiştirmek zorunda kalacağı çünkü Karadeniz’den gelecek bir Rus-Alman tehdidini ve Akdeniz’de oluşacak bir İtalyan tehlikesini aynı zamanda karşılamak imkansızdır deniyordu (B.C.A, 33.170.01, s. 78).

Bazı raporlarda İstanbul, İzmir ve Ankara’da Nazi propagandası yapan kişilerin tek tek isim ve görevlerine yer verilirken, kimilerinin ne tür faaliyetleri olduğuna da değinilmiştir. Raporlarda yer alan bilgilerden Türk Emniyet teşkilatının Türkiye’de bulunan Almanlar konusunda titizlikle veri topladığı anlaşılmaktadır. Örneğin Almanlara Nazi usulü selam veren öğrenciler hakkında bilgi verilmesinin yanı sıra Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Profesörü Rui’nin her fırsatta Türk-İngiliz anlaşmasını eleştirerek, Atatürk’ün daha temkinli hareket edeceğini söylediği, Ziraat Enstitüsü Rektörü Şottel’in ise Almanlar’ın sefarethaneden aldıkları emir gereği görev sürelerinin uzatılmayarak iki ay içinde Türkiye’yi terk edeceklerini söylediği belirtilir. Bu arada propaganda yapanların faaliyetlerinin dört noktada toplandığı, bunların öncelikle Alman, Avusturya ve Südet arazisi halkından Naziliğe aleyhtar olanları tespit ederek onları Almanya’ya geri göndermek, Avusturya ve Çek kolonisinin müttehit bulunmalarını temin, teşkilata taraftar kazanmak ve Türk-Alman dostluğunun yaygın ve tamimi şeklinde olduğu vurgulanır (B.C.A, 33.170.01, s. 49).

9 Ağustos 1939’da Suriye’deki Alman propagandasına ilişkin olarak Hariciye Vekâleti’ne yazılan rapor suretini Emniyet Genel Müdürlüğüne gönderen Beyrut Başkonsolosunun raporunda (B.C.A, 33.167.01, ss. 19-24) işaret edilenler yakın bir coğrafyada sürdürülen propaganda faaliyetlerine ve bir anlamda Türkiye’ye etkilerine ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

Suriye’de Alman kadınları ile evli, Almanya’da okumuş veya çeşitli nedenlerle orada bulunmuş, sosyal statüsü yüksek, ticari faaliyet yürüten bir grup Arap tarafından Alman kültürünün ve askeri gücünün üstünlüğü yönünde propaganda yapıldığı, Arap birliğinin ve Arap, Ermeni ve Kürt bağımsızlığının Almanların yardımı ile başarılabilirliği yönündeki faaliyetlerin yanında, Almanya’dan Hitler imzası ile üniversiteyi derece ile bitirenler Almanya’ya eğitime davet ediliyordu. Öte yandan gizli veya açık radyo yayınları ile Arap milliyetçiliğini

hızlandıracak, Arapça şarkıları içeren gramafon plakları, Arap-Alman işbirliğini tavsiye eden risaleler dağıtılması, Suriye’de Alman taraftarı oluşumlara destek, dayanışma vb. faaliyetler sıralanıyordu. Temelde Arap ülkelerinde ama Almanya ve diğer yandaş ülkelerde de oralarda ikamet eden Araplardan istifade ederek Arap isimleri taşıyan, cemiyet, kulüp ve talebe yurtları açılmaktaydı ve bunlar Nazi propaganda ve istihbaratını yürütenlerce idare ediliyordu. Çeşitli nedenlerle burada bulunanlar, bu ortamdan aldıkları heyecanları ülkelerine bildirmekte ve Arap-Alman işbirliğine katkı yapmaktaydılar (B.C.A, 33.167.01, ss.19-20).

Almanya’da Nasyonal Sosyalistlerin iş başına gelmesiyle dört sene içerisinde her türlü ortamda yürütülen bu faaliyetler sonrası toplumun her katından mühendis, doktor, avukat, özellikle eğitilmiş gençlik arasında Alman sempatisi yayılmıştır. Suriye’de Alman propagandası başlıca üç merkez tarafından idare ediliyordu. Bunlar Gestapo, Askeri İstihbarat Bürosu ve Konsolosluk Teşkilatıdır. Anılan bu üç merkeze yardımcı teşekküller ise,

1. Beyrut Alman Ticaret Odası
2. Bayer Acentalığı
3. Suriye’deki Alman okulları
4. Tobis Alman film şirketi
5. Beydafon Gramofon plak şirketi
6. Viktorya sigorta şirketi
7. D.N.B. haber Ajansı
8. Beyaz Ruslar Birliği
9. Şam’da Alman sermayesi ile kurulan Nadi Arabi Cemiyeti
10. Suriye ve Lübnan Taşnak Partisi bürosu (Almanya’yı Birinci Dünya Savaşında Türkler ve Ermeni tehciri konusunda telkinle suçlayan Ermeniler, Alman propagandasına soğuk olmakla beraber Viyanalı Alman profesör Rubaht’ın İtalya’nın da yardımı ile büyük Ermenistan propagandası, Nobar Kaptan Yakın Şark Taşnak Ali Meclisi başkanı ve ikinci reis Karo Saso ve Şant Leon gibi şahsiyetler arasında esas ümitlerini İtalyanlara bağlamakla birlikte bu propagandadan etkileniyorlardı).
11. Bedirhanzade Kamuran’ın başında bulunduğu Hoyboncular yanında diğer firari Kürtler arasında da büyük Kürdistan uğruna Alman propagandası etkili oluyordu. (Nitekim Alman sermayesi ile Kamuran Şam’da Kürtçe alfabe, tarih ve diğer okul kitaplarını bastırılmış, Cezire’de eğitimi Kürtçe olacak okullar için Haco Ağa vasıtasıyla yüksek komiserlikten izin istemişti. Bu faaliyetleri için paranın hangi kaynaklarla geldiği de belirtiliyordu).

Burada İtalyan propagandasının da zannedilenden daha yaygın olduğunun altı çiziliyordu. Sanırız İtalyan-Alman faaliyetlerinden Türkiye’yi en çok

ilgilendiren konu, Ermeni-Kürt anlaşmasıdır. Ermeni-Kürt Dayanışma cemiyeti kurularak, Haco ağa reisliğe, Taşnak şeflerinden Şant Leon ikinci reisliğe ve Alfons Yermanyan da genel sekreterliğe getirildi deniliyordu.

Raporda Suriye’de İtalyan ve Alman propagandalarının kolayca yayılmasında mevcut rejimden memnun olmayanların fazlalığı, Fransa’nın Beyrut limanını eskisi gibi aktif hale getiremeyişi, Frank’ın değerini sürekli düşürmesi, adem-i merkezi yönetimin milliyetçiler tarafından tepki ile karşılanması, cemaatlara eşit davranılmayıp Hıristiyan nüfuzunun artırılışı, özellikle Hatay’ın anavatana katılması, Ermenilerin Fransızlara tepkisini beraberinde getirmiş, yapılan çalışmalarla bu önlenmek istenmiştir. Hükümetin otoritesi zayıftır ve benzeri nedenlerle yabancı servisler memnuniyetsizler arasında faaliyetlerine hız vermişlerdir (B.C.A, 33.167.01, ss. 21-23).

Bir başka yazışmada, İvriz Su kuvvet santralinin eksikliklerini tamamlamak için Sivas’tan gelen Lohman adlı Alman’ın “Türkler bir çivi bile yapamazlar, İngilizlerle anlaşmanız yanlış” dediği ve İngilizlerle Fransızların İstanbul’a yerleşeceği yönünde konuşmalar yapılmasının Konya Vilayetine yazılan 20 Şubat 1940 tarihli yazıda ve benzeri olayların kaymakamlıkça takip edildiğine dikkat çekiliyordu (B.C.A, 34.171.01, s. 176).

Yine benzeri bir biçimde 1 Mayıs nedeniyle Alman Başkonsolosluğu tarafından Tötonya Kulüpte düzenlenen törenle ilgili verilen bilgide Konsolosun dışında *Türkışpost* gazetesi başyazarı Dr.Schafer’in Nazi iktidarı sonrasında yaşanan değişimleri anlattığı, Kresten Meves’in törendekilere Alman milli marşını söyleterek (Heil Hitler) diye bağırıldığı ve Führer tarafından gönderilen nişanların törende hazır bulunan on çocuk doğurmuş iki kadına takdim edildiği anlatılmaktadır³.

3 Mayıs 1940 tarihli bir yazıya göre; Dâhiliye Vekâleti Emniyet Genel Müdürlüğü

İstanbul Taksim ile Parmakkapı arası gibi Beyoğlu’nun en kalabalık bir sahasında otomobil lastiği satan bir mağazanın vitrini önünde zahiren (Seiberling Lastikleri) reklamı, hakikatte ise Gamalı Haçın propagandası yapılmaktadır. Bu haç geceleri de geç vakitlere kadar kuvvetli elektrikle aydınlatılmakta ve dikkati kendi üzerine çekecek bir parlaklık arz etmektedir deniyordu.

³Nazi örgütlerinin Amele Kardeşler Birliği adı altında dağıttığı bir bildirin in tercümesinde emekçilerin zalim kapitalistlere karşı başarı sağlayacağını, lider Hitler başkanlığında -ki onun değeri altınla ölçülemezdi-, Yahudi sermayesine karşı bir gün zafer kazanılacağını, güçlüklerin yıldırımmasını, güneşin doğacağını vb. ifadeler yer alıyordu (B.C.A, 34.171.01, s. 154).

Bu bilgi üzerine Dâhiliye Vekâleti Almanların bu ve buna benzer propagandaları hakkında ne gibi bir işlem yapılacağını soruyordu (B.C.A, 34.171.01, s. 143)⁴.

Dâhiliye Vekâletine gelen bir bilgi, Almanların Türkiye'den ayrılacakları sorusunu gündeme getirmiştir. Konu ile ilgili ise Von Papen'in kızlarının bir mağazadan bavul satın almaları, Alman sefaretî ataşemiliterinin oturduğu evin kontratını yenilememesi, Numune Hastanesinden iki Alman hemşirenin işlerinden ayrılmak istemeleri gösterilmiştir⁵.

Yine düzenlenen bir başka raporda 28 Ağustos akşamı Ayasofya'daki Alman Konsoloslukunda dört yüz Alman, otuz kadar İtalyan ve birkaç Ermeni'nin katıldığı toplantıda Hitler'in hastanedeki yaralı askerleri ziyareti, Hollanda, Belçika ve Fransa'nın işgallerinden söz edilmiş ve İngiltere'ye yapılan hava saldırıları, İtalya'nın Somali'deki savaşları gösterilmiştir deniliyordu (B.C.A, 34.171.01, s. 114).

Dâhiliye Vekâletinden Maarif Vekâletine de bilgi verildiği söylenen ve Hariciye Vekâletine yazılan 26 Kasım 1940 tarihli yazıda, Hitler'in Romanya seyahati ve Mussolini ile görüşmesi sonrası İstanbul İtalyan mektebinden İtalya'ya giden öğrencilere Hitler ve Mussolini'nin büstleri ile gamalı haç ve Roma-Berlin yazan rozetler verildiği ve adı geçen öğrencilerin faşist üniforması kara gömleklerini giydikleri zaman üzerlerine veya ceket giydiklerinde gömleklerine rozetleri taktıkları, İtalyan mektebi öğrencilerinin faşist teşkilata girmeye mecbur tutularak, yaşlarına göre ayrılarak, gruplara her yaş için aynı isimler verildiği ve birer faşist olarak yetiştirildikleri, bu bağlamda on yıldan beri öğrencilerin her yaz başka ülkelerden gelen çocuklarla İtalya'da kampa alınarak İtalyan çocuklarla birlikte askeri talimler yanında faşizmi nasıl propaganda yapacakları, nasıl haber taşıyacakları gibi konuların öğretildiği duyurularak anılan rozetlerin okul dışındaki öğrencilere dağıtımının engellenmeye çalışıldığı bilgisi verilmektedir (B.C.A, 33.166.02, ss. 1-3).

Yine İstanbul Valiliğince Dâhiliye Vekâletine yazılan 31 Ekim 1940 tarihli bir yazıda İtalya'da faşizmin kuruluşunun 19. Yıldönümü nedeniyle İstanbul'da bulunan İtalyan kolonisinin toplantısı hakkında bilgiler verilmektedir. İstanbul İtalyan Konsolosu ve yardımcılarında başka faşist partinin İstanbul reisi olan

⁴ Anılan yazıların ekinde Seiberling lastikleri reklamı üzerinde görülen gamalı haçın fotoğrafı ile hava ile soğuyan bu yeni lastiğin özelliklerinin anlatıldığı gazete reklamı verilmektedir.

⁵ Benzeri olaylara hassasiyetin giderek arttığına ilişkin yine Ankara Valiliğinin Dâhiliye Vekâletine 17 Haziran 1940 tarihli yazısında "Ankara'da Karpıç Lokantasında yemek yiyen Fransız ve Almanların yakınlaşması, Almanlar ile Fransızlar arasında mütareke imzalanması şeklinde söylentiye neden olmuştur" deniliyordu (B.C.A, 34.171.01, s. 114).

Marçello Kompaven ve parti üyesi Dr. Felteğini dışında 1500 kişi toplantıya siyah elbiseleri ile katılmışlardır. İtalyan konsolosun konuşmasında faşistlerin iktidara gelerek dünya barışına yaptığı katkıdan ve Atatürk ve İnönü’nün de benzeri katkılarından söz edilerek, Türkiye’nin savaş dışı kalması saygıya değer bulunmuştur. Ayrıca farklı konularda filmler izlenmiştir (B.C.A, 34.175.01, ss. 3-4).

Daha önce Nazi propagandasının Suriye’deki etkilerine değinilmişti. Şimdi ise Suriye’de faşizm ile mücadele için Fransa’nın aldığı tedbirler sıralanıyordu:

1. Faşizm propagandasına yer veren gazeteleri kontrol,
2. İtalyan istihbaratı ve faşizm propagandasına takip,
3. Keza İtalyan mektepleri ve İtalyan hastanesi kontrol altına alınmıştır.

Fransızların kamuoyunda anti-faşist propaganda faaliyetleri Müslümanlar arasında; Suriye’ye yerleşen Trablusgarplı, Faslı, Tunuslu Müslümanlara İtalyanların Trablusgarp’ta yaptığı zulüm ve toprakları İtalyan muhacirlere dağıttığı, Avrupa’da bir İslam devleti olan Arnavutluk’u işgal ettiği ve Yemen’de gözleri olduğu şeklinde iken Hıristiyanlar arasında ise; Faşizmin Hıristiyanlığı gölgede bırakacak bir mezhep olduğu, en sade ve samimi bir Hıristiyan devlet olan Habeşistan’ın mahvedildiği, Faşistlerin dinsiz hatta putperest Nazilere kendilerini teslim ettikleri ve Papalığı kendi siyasi çıkarları için kullandıkları şeklindedir.

Ayrıca Fransızlar şu propagandayı yapıyorlardı: Faşist İtalyan egoisttir, istilacıdır, işgalcidir ve işgal ettiği yeri mahveder, arkadan İtalyan muhalifler gelir, yerli memurları mahvederler, Almanların oyuncağıdır, işleri güçleri yoktur, Almanlara güvenirler. Almanlar ise İslam-Arap ve şarklı Hıristiyanlara karşı merhametsizdir (B.C.A, 34.175.01, ss. 5-6).

Almanca haftalık dergi olan *Berliner Illustrirte Zeitung* isimli haftalık mecmuanın fevkalade nüshası olarak çıkarılan *Signal*’in (İngilizce-Fransızca-Almanca) 5 numaralı ve 15 Haziran tarihli nüshalarına ilişkin olarak Tan gazetesinde 7 Haziran’da bir yazı çıkmış ve mecmuanın beşinci kolun resmi bir memuru gibi çalıştığı ve elden ele dolaştığı duyurulmuştur. 8 Haziranda “Bir Propaganda Mecmuası Münasebetiyle” başlığı altında bu mecmuanın ilgililerce tetkik edildiğinin duyurulduğu, oysa mecmuanın tetkik edilmeye gerek duyulmayacak bir biçimde propaganda yaptığı yazılıyordu (B.C.A, 34.175.01, ss. 3-15). Anılan dergiye ilişkin bir başka yazı ise Selami İzzet Sedes imzası ile “Günün tenkitleri” köşesinde “Cevabını veremediğim iki sual, beşinci kolun pençesi gırtlığımızı sarılsın diye mi bekliyoruz?” başlığını taşıyordu. Anılan yazıda; derginin, Polonya 18 günde, Hollanda 48, Danimarka 4 saatte nasıl işgal edildi?...Fransız zabıtları Södan’da yemeklerini yarıda bırakıp nasıl kaçtılar?...gibi benzeri propagandalar yapmasını beşinci kolun pençesi gırtlığımızı dayanmıştır şeklinde veriyordu (B.C.A, 34.175.01, s. 13).

Anılan yayınlar sonrasında 1 Temmuz 1940 tarihinde Başbakanlık Umum Müdürlüğü konuya ilişkin olarak içeriğinin “dörtte üçü Alman askeri harekâtının hava, kara ve denizlerdeki faaliyet, muvaffakiyet ve muzafferiyetlerini gösteren harp resimleriyle “Alman Sanayinin Harikaları” hakkında resimlerden oluştuğu ama Türkiye aleyhine herhangi bir tenkit ve tahkiri ihtiva etmediği ve ülke aleyhine bir yayını görüldüğünde takip edilen dergi ile işlem yapılabileceği bildirilmiştir (B.C.A, 34.175.01, s. 10). Aynı mecmua ile ilgili İstanbul Valiliği Dâhiliye Vekâletine 5 Temmuz 1940 tarihinde yazdığı bir yazıda, basında konu ile ilgili çıkan haberlere değinerek aydın kesim üzerinde olumsuz etkiler yapan dergiye dikkat çekiliyordu.

Edirne Valiliğinden Dâhiliye Vekâletine 23 Mayıs 1940 tarihinde yazılan bir yazıda “İşgal facialarından mütareke acıları” adlı kitabın 1930 yılında Kemalettin Şükrü tarafından yayınlandığını ama kitabın yeniden basılmasıyla ilgili daha önce sorulan soruya verilen cevapta il sınırlarında büyük bir teşebbüste bulunulmadığı bildiriliyordu (B.C.A, 34.174.05, s. 8). Aynı kitaba ilişkin 17 Haziran 1940 tarihinde kendilerine sorulması üzerine kitabın Almanlar tarafından basılmasını İngiliz alimi Sir Denison Ross’un istediği haberinin doğru olduğu ama nasıl gerçekleştiğinin bilinmediği söyleniyordu. 7 Aralık 1940’ta Emniyet Genel Müdürlüğüne gönderilen bir yazıda Ross’un kitabın basımını istediğinin doğrulandığı ama kendisi öldüğü için bunun nasıl olduğunun öğrenilemediği bildiriliyordu.

Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak imzası ile Başvekâlete gönderilen 15 Ağustos 1941 tarihli bira yazıda Maltepe Piyade Atış Okulu subay bölüğünden asteğmen Fahri Paksoy’un 7 Ağustos günü bilet almak için para verirken ay yıldız üzerine gamalı haç işareti bulunan beş kuruşluğu Kadıköy postanesinden para üzeri olarak aldığı bilgisi veriliyordu. Konu ile ilgili İstanbul Valiliği ise şimdiye kadar benzeri bir olayla karşılaşmadığını, bunun propaganda amacı ile yapıldığını duyuruyordu (B.C.A, 34.174.03, s. 8).

Dâhiliye Vekâleti Hukuk Müşavirliği 2 Aralık 1940 tarihli bir yazı ile Bakanlık katına kendilerine sunulan, İstanbul’da otomobil lastik ve yedek parçaları ticareti yapan Arşimidis firması tarafından Isparta’ya gönderilen malzemeler arasından çıkan Nazi işareti gamalı haçlı rozetlere benzeyen rozetlerin elden ele dolaşması ve öğrencilerin parasız olarak dağıtılan bu rozetleri yakalarına takmaları, Isparta Valiliğine bunların toplatılması ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapıyordu.

Gerçi bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair 2596 sayılı kanunun 3. Maddesi Türkiye’de bulunan Türklerin ve yabancıların, yabancı memleketlerin siyaset, askerlik ve milis teşekkülleri ile münasebetli kıyafet ve alametlerini ve levazımını taşımalarını men etmekte ise de, mezkûr rozetin tetkikinde ortada büyük kitap harfleriyle S harfini ve bunun iki tarafında yekdiğerine muvazi iki nakış işaretini ihtiva ettiği

görülmemekte ve bu harf ya otomobil malzemesinden birinin veya bu malzemeyi satan müessesenin baş harfi olduğu ihtimal dâhilinde bulunmaktadır. Bu itibarla yapılacak bir muamele olmadığı düşünülmektedir deniliyordu⁶.

Aynı kanunda yani Nazizm’in temsili olan ve gamalı haç rengine benzeyen rozetlerden daha önce de Ankara’da otomobil ticareti ile uğraşan Nuri Oğlakçı kardeşlere gönderildiği ama sonradan benzeri bir olayla karşılaşmadığı duyuruluyordu (B.C.A, 34.175.02, s. 11).

Benzeri biçimde Almanya’da basılmış ve Trabzon Konsolosluk tercümanı Şinasi isimli şahıs tarafından gazete bayilerine beş kuruş gibi cüzi bir fiyatla satılmak istenen 1941 yılı cep takvimlerinin içerisinde Hitler’in resmi ve muhtelif propaganda resimlerinin bulunduğu ve satışa müsaade edilip edilmeyeceği, Trabzon Valisi tarafından 9 Nisan 1941’de Dâhiliye Vekâletine soruluyordu (B.C.A, 34.175.03, s. 13). Konuya 20 Nisan 1941’de Dâhiliye Vekâletinden verilen cevapta anılan takvimlerin alım satımını kabul etmemeleri hususunda bu kabil işlerle meşgul sabit ve seyyar satıcılara gizli telkinat yapılmasını ve bu propaganda teşebbüslerinin münasip şekilde önlenmesinin temini rica ediliyordu (B.C.A, 34.175.04, s. 10).

Yine bir başka yazıda, Deutsche Bank ile Bayer şirketlerinin gizli maksatlarla ve ilan maskesi altında para dağıttığı, Akbaba dergisinden Yusuf Ziya’nın da bu anlamda bir tahsisat aldığı haberi üzerine ne surette ve ne kadar miktarda para dağıtıldığının araştırılması isteniyordu (B.C.A, 34.175.04, s. 3).

Yukarıda anılan Nazi rozetlerine gösterilen hassasiyete bir başka örnekte Adana’da bir ilkokul talebesinin göğsünde taşıdığı rozete ilişkindir. İğneli rozetin öğrencinin annesi tarafından yolda bulunduğu ve bir kenara atıldığı, bunu bulan çocuğun ise ne anlama geldiğini bilmeden rozeti taktığı ve ailenin siyasi bir tavrına şimdiye kadar rastlanmadığıdır (B.C.A, 34.171.01, s. 1).

Öte yandan her yıl kutlanan Alman devlet reisi Hitler’in doğum yıldönümü kutlaması nedeniyle Alman Konsololuğundaki tören ve orada yapılan Doğu cephesinin soğuklara rağmen Alman zaferi ile sonuçlanacağı ve komünizmin ortadan kalkacağına ilişkin konuşmalardır (B.C.A, 34.171.01, s. 18).

Yine benzeri biçimde Birinci Dünya Savaşında ölen askerler ve Mareşal Von der Golç Paşa için Tarabya’daki Alman Sefareti bahçesinde düzenlenen törende Alman kolonisi bir araya gelerek bir anma gerçekleştirmiştir (B.C.A, 34.171.01, s. 24). Yaklaşık 250 kişiden oluşan grup konsolosluk görevlileri ile birlikte mezarlıkta bir dini ayin yaparak iki kişinin konuşmasının ardından Alman milli marşını söyleyerek dağılmışlardır.

⁶ Anılan şirketin yazışmalarında kullandığı matbu kağıt örneği de yazışmalara eklenmiştir (B.C.A, 34.175.02, s. 12).

Benzeri bir biçimde 1 Mayıs 1942’de Tötonya Kulüpte yapılan müsamereye, öncekilerde propaganda yapıldığı için Sıkıyönetim Komutanlığı sadece Almanlar ve Almanlarla işbirliği yapan devletlerin vatandaşlarının katılması kaydıyla izin vermiştir. Konuşmalarda Nazilerin iktidara gelişi ve yaptıkları, Alman ordularının azim ve kararlılığı, başarıları, savaşın kazanılacağı ve savaşta işçilerin büyük payı olduğu ve Alman kuvvetlerinin Führer sayesinde modern ve güçlü olduğu, çağrıldığında her Alman’ın savaşa hazır olduğu yolunda konuşmalar yapılmıştır (B.C.A, 34.173.01, ss.1-3).

İzmir Valiliğinden 4 Ağustos 1943 tarihinde Dâhiliye Vekâletine yazılan yazıda ve yine 7 Ağustos tarihinde Dâhiliye Vekâletinden Hariciye Vekâletine yazılan yazıda Mussolini’nin istifasının İzmir’de yarattığı etki ve yansımalarından bahisle özellikle İzmir’deki İtalyanlar arasında istifanın büyük üzüntü ve heyecan yarattığı, faşist örgüte mensup kişilerin endişe ile Konsolosluğa gelerek bilgi alma telaşında oldukları, öte yandan İzmir’de bulunan Amerikan, İngiliz, Fransız ve Yunan vatandaşları ile İtalyan vatandaşları arasında münakaşalar başladığı ve İzmir Faşist teşkilatı reisi Enrico Mainetti’nin bir Fransız ile tartıştığı, Mussolini’ye ilişkin çeşitli karikatürlerin İzmir’de bir Yunan vatandaşı olan Mazarakis’in kitapevinde teşhir edildiği ve bulunan beş tanesinin eklendiği not ediliyordu⁷ (B.C.A, 33.166.04, ss.1-2).

Almanlarla ilgili yazışmalar sadece Nazi faaliyetleri ile ilgili olmayıp, Alman Evangelist kilisesinin kuruluş yıldönümü nedeniyle Türkiye’ye ve Türklere olan bağlılıklarını sunma ve Beyoğlu’nda Aynalı Çeşme’deki Alman Protestan kilisesinde yapılan ayinlerle ilgili bilgiler de sunulmuştur (B.C.A, 34.171.01, ss. 4-7)⁸. Yine geleneksel yaz bayramı kutlamaları bağlamında Ankara’da bulunan Alman kolonisinin ateş yakma merasimi hakkında Ankara Valisinin Dâhiliye Vekâletine notu ve gün dönümü kutlamaları ile ilgili yazışmalardan Almanların geleneksel veya dini gerekçelerle zaman zaman bir araya geldikleri ve bu vesileyle de ülkeleri hakkında bazı dilek ve temennileri dile getirdikleri ve bunun da Türk yetkililerce olası Nazi propagandası bağlamında değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

İstanbul Valiliği 4 Ağustos 1943’te Dâhiliye Vekâletine yazdığı bir yazıda, İstanbul’daki Almanların Türkiye’ye deniz ve hava yoluyla Suriye, Irak, Mısır, İran ve Avrupa’dan gelen ve giden isimleri Alman ataşemiliterinin isteği ile

⁷ Eklenen karikatürlerde askerler ve kulaklarından kaldırılan Mussolini için “yaramaz çocuk” ibaresi, yine ifadesi alınan Mussolini’nin “Şunu da kesinlikle eklerim ki İtalyan değilim” deyişi, kafeste yer alan Mussolini’yi görmek için palyaçonun “Gel gör diye zil çalışı”, fal baktıran Mussolini’ye falcının “Sizi çok uzun bir yolculuk ve deniz bekliyor” deyişi vb. karikatürlerdir (B.C.A, 33.166.04, ss. 3-4).

⁸ Benzeri biçimde İstanbul Alman Lisesinin 75. Yıldönümü töreni ve bu törende yapılan konuşmalar anlatılmaktadır bk. (B.C.A, 34.171.01, 9.B.12).

elde etme yolundaki çabaları ve bunlara karşı alınan tedbirler bildiriliyordu (B.C.A, 34.171.01, s. 8).

Yine 18 Ocak 1944 tarihinde İstanbul’da Tepebaşında faşist gençlerin toplandığı kulübün konsolosluktan bağımsız hareket ettiği ve İtalyanların yüzde sekseninin Mussolini taraftarı olduğunun tetkiki isteniyordu (B.C.A, 34.171.01, s. 3). Bu yazı üzerine İstanbul Valisi Dâhiliye Vekâletine yazdığı yazıda Beyoğlu Tepebaşında faşist gençlerin toplandığı, kulübün cemiyetler kanununa uygun olarak “İşten Sonra Cemiyeti” olarak kaydedildiği ve binasının konsolosluğun resmi malı olup burada başka bir grubun toplandığı bilgisi veriliyordu (B.C.A, 34.171.01, s. 2). Aynı konuda daha sonra verilen bir haberde İstanbul’daki İtalyan gençlerinin konsoloslukla ilişkilerini keserek, Faşist teşkilatı reisi Kampaserlin idaresine geçtikleri bildiriliyordu.

Emniyet Müdürlüğü İtalyan tebaasına mensup bir kişinin radyosunu değiştirdiğine ilişkin bilgi topluyordu⁹. İzmir Valiliğinden Dâhiliye Vekâletine yazılan 14 Temmuz 1943 tarihli bir yazıda İtalyan tebaasından Piero Zodisi’nin faşizm karşıtı söylem ile Mussolini’nin çevresindekilerin yetersiz olduğu ve İtalya’yı felakete sürükledikleri yolunda konuştuğu şeklinde bilgi veriliyordu (B.C.A, 31.168.01, s. 3).

1 Ağustos 1948 tarihli Dâhiliye Vekâleti Emniyet Umum Müdürlüğüne gelen bir yazıda Almanca bir mektubun tercümesi yapılmış ve Türk-Alman ticari faaliyetlerine girmelerinin iyi olmayacağı düşünülen Almanlar hakkında bilgi veriliyordu. Bu kişilerin bir kısmı kendiliğinden veya Türk Hükümeti tarafından ülkeden çıkarılmışlardır. Konuya gösterilen bir başka hassasiyet ise Haziran 1947’de çıkan *Daily News* gazetesinin İstanbul’daki muhabiri John A. Thale’nin gazetesine verdiği bir haberde İstanbul Üniversitesi’nde Nazi tesiri bulunduğu yolundaki habere ilişkin olarak yapılan yorumda muhabirin İngiliz ve Amerikan hocaların azlığı, Alman hocaların ise hala Almanların üstünlüğü fikrini işledikleri ve Türkiye’nin son zamanlarda Almanlarla ekonomik ve kültürel bağlarının arttığı, varlıklı ailelerin çocuklarını Alman okullarında okuttukları, ABD’nin Türkiye’nin 100 milyon dolarlık borç talebini karşılamaşının, burada Amerikan tesirini artıracığını ve Amerikan hocaların İstanbul Üniversitesine getirilmeleri fikirlerine yer veriliyordu. Alman hocaların İstanbul Üniversitesindeki fazlalığının Almanya’da Nazi iktidarının tutumundan kaynaklandığı ve bunların büyük bölümünün Yahudi olup sınır dışı edilenler olduğu belirtilerek yazının gerçeği yansıtmadığı vurgusu yapılıyordu (B.C.A, 34.172.01, s. 7).

Konunun savaş sonrasında da dikkatle takip edildiği Mehmed Selim Tuna ismi ile Vatan gazetesinde 22 Ağustos 1949 tarihinde yayınlanmaya başlayan “Hitler

⁹ Eski radyosunu satarak yerine Telefunken markalı 165 W.K modeli beş lambalı radyoyu aldığı bilgisi veriliyordu (B.C.A.33.168.01, s. 1).

Rusya'yı istilaya nasıl karar vermişti" başlığı altında 9 Eylül'e kadar devam eden tefrikanın dosyalanmasından anlaşılmaktadır.

Yine başka bir raporda Almanya ve Avusturya'dan tekrar Türkiye'ye dönmek için en fazla uğraşanların doğrudan doğruya harpten evvel ve bilhassa harp esnasında parti, Gestapo ve bunların teşkilatları ile en sıkı münasebette bu teşkilatlarda çalışan ve Türkiye'nin hemen Almanlar tarafından işgalini teminat altına alarak bu yönde faaliyet gösterenler olmasına dikkat çekilerek bu bağlamda anılan isimlerin 34'ü ile ilgili önceki faaliyetleri, ikametleri ve uğraştıkları işlerle ilgili bilgiler veriliyordu (B.C.A, 34.172.01, ss. 36-46).

İncelenen konuya ilişkin son bilgi İstanbul Emniyeti'nin 13 Mart 1967 tarihinde İstanbul Alman Başkonsolosluğu memuru Wilhelm Wienholdt ve eşi Aloisia Wienholdt'a ilişkin nüfus cüzdanı değişikliğine ilişkin bilgilerdir. Wienholdt'un önce başkonsoloslukta katip iken daha sonra 1 Haziran 1968 tarihi sonrası ataşe olarak göreve başladığı ve kendisine yabancı devlet konsoloslukları resmi mensuplarına mahsus hüviyet cüzdanı verildiği bilgisi yer alıyordu. Aynı konuya ilişkin 21 Kasım 1969 tarihli bir yazıda ise 27 Ekim 1969 tarihinde deniz yoluyla görevlerinin bitmesi nedeniyle ülkeyi terk ettikleri bilgisi veriliyordu (B.C.A, 34.172.02, ss.1-4).

Genel olarak değerlendirildiğinde İkinci dünya savaşı yıllarında Türkiye'de farklı devletlerce çok çeşitli propagandalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Başta Nazi ve Faşist propaganda olmak üzere Türkiye'yi kendi yanına çekmeye çalışan taraflar, yukarıda anılan şekillerde resmi ve gayri resmi faaliyetlere imza atmıştır. Nazi propagandası iki savaş arası dönemde savaş tehlikesinin hiç ortadan kalkmaması nedeniyle ve Almanya'da Hitler'in iktidara gelişiyle ivme kazanmıştır. Bu dönemde de devletin bu konu hakkındaki hassasiyetinin yüksek olduğu yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Ancak otoriter yönetimlerin hakim olduğu dönemin propagandalarından Türkiye'nin etkilenmeyerek kendi rejimini sağlam temeller üzerine inşa ettiği görülür. Nazi propagandasının en yoğun olduğu dönem savaşın patlak verdiği 1939 yılıdır. Türkiye'nin Mayıs 1939'da müttefik blokla yakınlaşması Almanya'yı telaşlandırmış ve bu da faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Bu durum Emniyet teşkilatını harekete geçirmiş ve başta Türkiye'de yaşayan Almanlar olmak üzere, diğer yabancılar ve bu kişilerle teması olanlar takip altına alınarak istihbarat raporları aracılığıyla yetkili makamlar bilgilendirilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki propagandanın tek nedeni siyasi olmayıp, ekonomik boyutunun da göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu faaliyetlere destek veren kuruluşlardan anlaşılmaktadır. Bir bakıma ülkeler arasında halen sürmekte olan bu ekonomik yarışın savaş yıllarında da Türkiye üzerinde etkili olup gelişmeye çalışan sanayini tesir altına aldığı söylenebilir. Nazi propagandası için belirtilmesi gereken diğer bir konu da Türkiye'yi kendi siyasi görüşleri çerçevesi içine almak istemenin yanında kendi aralarında da Yahudi karşıtlığını pekiştirmeye

devam eden tavrı sürdürmeleridir. Yaptıkları her toplantıda başta alışverişi sona erdirmek olmak üzere her türlü ilişkiye karşı çıkan tavır dikkat çekmektedir. Zamanla Türkiye'nin savaşın sonunda demokratik blok içinde yer aldığını ilan etmesi, Nazi propagandasının ülkedeki etkisini azaltmış, ancak istihbarat birimleri için uzunca süre şüphe duyulanlarla ilgili izleme faaliyetleri devam etmiştir.

Kaynakça

- Armaoğlu, F. (1994). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990: Cilt I. 1914-1980*. Ankara.
- Aydın, F. (1998). *Cumhuriyet Döneminde Türkçülük Hareketleri*. Basılmamış Doktora Tezi, H.Ü. Ankara.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.) 33.166.01 / 33.166.02/33.166.04/33.167.01/ 33.170.01/34.171.01/34.172.01/34.172.02/34.173.01/34.174.03/34.174.05/34.175.01/34.175.02/34.175.03/34.175.04
- Deringil, S. (1994). *Denge Oyunu*. İstanbul.
- Kılıç, S. (2010). *Türk Basınında Hitler Almanya'sı*. Ankara.
- Özgüldür, Y. (1993). *Türk-Alman İlişkileri*. Ankara.
- Seydi, S. (2006). *Zor Yıllar*. Ankara.
- Yılmaz, M. (2002). *İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiyesi*. Ankara.
- Yılmaz, M. (2007). Atatürk Dönemi Emniyet Genel Müdürlüğü Raporlarında Nazi Propagandası. *Atatürk Yolu Dergisi*, 20 (40), 693-705.
- Yılmaz, M. ve Doğaner, Y. (2007). *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*. Ankara.